

Vinko Möderndorfer

Preteklost v škatli

Ko je odprl zaprašeno škatlo, je rumenkast list prastare časopisne strani ležal čisto na vrhu.

Kot bi desetletja čakal samo nanj. Tako si je mislil. Tako je verjel. Ne-katere reči nas potrpežljivo čakajo, nekateri dogodki se enostavno morajo zgoditi, pa čeprav neke daleč v nepredvidljivi in neulovljivi prihodnosti. Nekakšna neizbežnost preži na naša življenja. To ni nikakršna *fatalna usoda*, kjer so naša življenja vnaprej zapisana in določena. Ne. Sploh ne. Takšne *modrosti* so se mu vedno zdele velika neumnost. Pač pa nas določene zgodbe, določena neodgovorjena vprašanja spremljajo skozi desetletja, dokler znova ne naletimo nanje in se nam sami od sebe ne izpolnijo v odgovor. In tako je bilo tudi s časopisno stranjo, ki jo je zdaj, po treh desetletjih spet našel.

Začetek tega trenutka, ko se mu je med prsti znova znašla porumenela stran časopisa iz davnega leta tisoč devetsto osemindeset, ki jo je sam spravil v škatlo čisto na vrh, je segal v leto osemdeset. Natančno, v konec novembra leta tisoč devetsto osemdeset.

V začetku novembra je umrla njegova babica. Sredi popoldneva, po kosilu, je legla k popoldanskemu počitku in se ni več prebudila. Lepa smrt. V kolikor je smrt sploh lahko lepa. In konec novembra se je njegova mati odločila, da bo treba pospraviti babičine reči in se tako za vedno posloviti od nje. Šele ko pospravimo predmete, ki se jih je dotikala pokojnikova roka, se dokončno poslovimo od njega. Obleke, ki dišijo po sivki in starih časih, čevlje, dokumente, nepomembne drobnarije, škatlice za milo iz leta tisoč devetsto sedemnajst... vse te reči bo treba pospraviti, odstraniti, zavreči, pokloniti. Javil se je, da bo pomagal. Mama je v vreče in škatle spravljala obleke, on pa se je lotil drobnarij. Vzel je srednje veliko kartonsko škatlo z napisom Kraš ob strani in začel vanjo zlagati različne malenkosti, ki jih je babica zadnja leta kopičila okoli svoje postelje. To

so bile knjige o zdravilnih rastlinah, najrazličnejši okrasni papirčki, ki jih je pazljivo zložila in spravljala v polivinilaste vrečke. Na kupu ob postelji so bili zloženi stare revije in časopisi, ki bodo romali v smeti. Potem so bile tu še škatle bombonjer, z vrtnicami na pokrovi, s slikami starih mojstrov, predvsem zdraviliški motivi, pa tudi kak zaljubljen par na klopci v parku ... Škatle bombonjer so bile zelo stare. Nekatere še iz časov med obema vojnama. V njih so nekoč bili avstrijski bomboni in italijansko pecivo. Škatle so bile obledele, zdelane, vendar po robovih skrbno zlepljene z belim trakom. Nekatere pa so bile celo sešite s sukanci, barvno usklajenimi z likovnim motivom na pokrovu. In v teh škatlah so bili različni časopisni izrezki. Lepo zloženi, urejeni po datumih. To so bili različni članki, na videz hranjeni brez pravega reda, vendar, o tem je bil prepričan, je babica točno vedela, kaj spravlja in zakaj. V eni od škatel je bilo nekoč znamenito *Milansko pecivo*, tako je pisalo na pokrovu, ob robu je bila natisnjena celo reklama, da prav to pecivo obožuje Benito Mussolini, in prav v tej škatli so bili spravljani dokumenti in celo nekaj pisem. Površno jih je pogledal. Drobná pisava, pravilna, poravnana ... *Dragi, spoštovani, velečenjeni, gospod, gospa* ... Zdelo se mu je, da je med njimi tudi veliko pisem, ki ji jih je pisal dedek, ko sta bila še fant in dekle. Ni se mu ljubilo brati. Nekoč bo prebral. Ko bo imel čas za tuje ljubezni, zdaj se mu ne ljubi, zdaj še svojega ljubezenskega življenja nima urejenega, je pomislil in potisnil škatlo na dno kartona. V naslednji škatli so bile razglednice. Nekatere so bile zelo stare. Pomislil je, da bi lahko zbiralcem veliko pomenile. Ni jih bral. Samo preletel je drobne črke iz časa, ko so ljudje še pisali z nalivnikom in črnilom. Takrat mu je naključje, verjel je v naključje bolj kot v usodo, potisnilo v roke dopisnico, ki jo je ded pisal z Golega otoka. Zapora za politične zapornike. Deda so namreč njegovi tovariši leta oseminštirideset, ko je že imel štiriinpetdeset let, kar je za tiste čase bila častljiva starost, za dve polni leti poslali na Goli otok. Mučna epizoda, o kateri se v družini ni veliko govorilo. Najbrž iz strahu, sramu ali obojega. Na dopisnici je pisalo: *Dragi moji, z mano je vse v redu. Tukaj mi je dobro. Paket sem dobil. Pišite mi. Kako je z otroki? Upam, da so zdravi.* Spodaj podpis. In pod podpisom pripis: *P. S. Svoj politični stav sem revidiral.* Že takrat, leta osemdeset, ko se mu je znašla dopisnica pod prsti, se mu je zdel zadnji stavek, naključni *post scriptum*, grozljiv. In to iz več razlogov. Grozljiv zato, ker ga je ded *moral* napisati. Napisal ga je očitno po pregledu vsebine, ki za paznike na Golem otoku nikakor ni bila dovolj, zato je *moral* slediti pripis. Še bolj grozljiv pa se mu je pripis zdel zato, ker je ded popustil. Ker se je vdal. Ker je napisal nekaj, česar

ni mislil. Ni več trmasto vztrajal pri svojem političnem stališču, ampak ga je *revidiral*. Ker so ga zlomili. Zmagali so.

Zapeklo ga je v roki. Razklenil je prste, kot da bi med njimi držal žerjavico, in dopisnica je padla v škatlo. Ni je hotel več videti. Tudi vse ostale dokumente je potisnil na dno, čeznje pa poveznil kup nepomembnih starih časopisov. *Prišel bo čas, ko bom lahko... Ko bom imel moč in bom znal pogledati v preteklost...* je pomislil.

Zaprl je škatlo in zgornji del zalepil z lepilnim trakom. Mama je v vrečke in škatle zložila babičine obleke. Pri tem so ji tekale solze. Natančno čez trideset let je v škatle spravljala njene obleke. Takrat se je spomnil te podobe. Njegova mama je pospravljala obleke svoje matere in on je pospravljala njene. Popolnoma ista podoba, samo ljudje so drugi. In čas je drug, kar pa ni ne pomembno ne bistveno. Nekaterih podob čas ne spreminja. Vedno nekdo za nekom pospravlja obleke, te bedne lupine telesa. Življenje ima smisel za ponavljanje. Življenje je nadarjeno za simbole, za znake, za skrite pomene... Ni bolj nadarjenega pisatelja od življenja.

Ko je že skoraj zapustil babičino sobo, je pod blazino zagledal nagrižen rob rumenkastega papirja. Dvignil je blazino in izpod nje potegnil na pol prepognjen časopis. Časopis je bil delno pospravljen v prozorni mapi. Spomnil se ga je. To je tisti članek, ki mu ga je babica kar naprej na glas brala, on pa sploh ni razumel besed. Že takrat se je zavedel, da ta papir babici veliko pomeni, saj so ji na lica med branjem vedno privrele solze. Porumenelega papirja se nikoli ni smel dotakniti. Časopisna stran, pazljivo zložena in spravljena, je bila nekakšna babičina relikvija. Tudi pozneje, ko je že hodil v šolo, in še pozneje, ko je obiskoval gimnazijo, je babico večkrat videl, kako je z dvojnimi očali na nosu pred sabo držala prav ta stari kos časopisa in njene ustnice so se rahlo premikale. Zadnja leta, ko se je postelja spremenila v njen edini prostor življenja, ga je imela vedno pri sebi, spravljala ga je pod blazino in ga nenehno brala. In zdaj je ta časopisni članek, ki je izšel pred dvaindvajsetimi leti, ležal pred njim, pripravljen, da ga zavrže kot star papir ali pa da ga shrani še za nekaj časa. Mudilo se mu je. Imel je dvaindvajset let in mučno mu je bilo sedeti na postelji, kjer je umrla, mučno mu je bilo v tej sobi, v tem stanovanju, kjer je preživel mladost, polno dvomov, strahov, težkih spominov na čas preteklosti, ki babice ni in ni izpustila iz krempljev in se je venomer vračala, da se je stara, izmučena ženska neprestano spraševala o smislu trpljenja, o izdaji, o razočaranjih, on, njen vnuk pa je z velikimi otroškimi očmi poslušal njene monologe in nikoli ni ničesar razumel. Zdaj je hotel čim hitreje pobegniti iz te hiše, zapustiti za sabo vse. V drugem mestu ga je čakalo dekle, zvečer bo šel z njo v gledališče, zato mora pospraviti babičine

reči, zapreti škatle, jih zložiti na podstrešje, da bodo tam počakale na neki drugi čas, v katerem bo imel več volje, da bo pobrskal po starih listinah in si ogledal stare razglednice in dopisnice. Že je hotel časopisno stran zmečkati in jo odvreči v črno vrečko s smetmi, ko ga je nekaj zadržalo. Pravzaprav, je pomislil, zdaj prvič sam drži ta orumeneli papir v rokah, prvič ima možnost, da sam prebere besede, ki so babico vznemirjale polnih dvajset let. Potegnil je časopis iz plastičnega ovitka in ga pazljivo razgrnil pred sabo po postelji, kjer je še ne dolgo tega ležalo telo mrtve ženske ... Na celotni strani je bil članek, pravzaprav nekrolog njegovemu dedu. Desno zgoraj je bil natisnjen datum. Enajsti september tisoč devetsto osemindeset. Se pravi, da so njegovega deda pokopali enajst dni pred njegovim rojstvom. Že ta bližina obeh datumov, dan smrti in dan rojstva, sta ga vznemirila. Nekdo odide iz življenja in nekdo v življenje vstopi. Vse otroštvo, tako se mu je zdelo, zdaj pa je bil o tem prepričan, je živel v senci svojega deda, ki je bil nekakšen človeški ideal svoje žene, njegove babice, in tudi otrokove matere, dedove hčerke. Pod velikim časopisnim naslovom: *Umrli je velik pedagog, človek in prijatelj...* je bila natisnjena dedova fotografija, spodaj pa se je raztezal dolg članek, ki ga je podpisal pesnik njihovega kraja, učitelj, ravnatelj in sploh častivreden meščan. Podpisnika, imenujmo ga z imenom France, je zelo dobro poznal. Bil je visok človek, lase je imel počesane nazaj in popolnoma bele. Vedno je bil lepo oblečen in kot otrok ga je srečeval na osnovnošolskih bralnih tekmovanjih, kjer je bil belolasi pesnik France častni gost. Takrat ga je, najbrž zaradi babice in članka, ki ga je ta venomer prebirala, v svoji domišljiji imel za podobo svojega dedka. Občudoval ga je. Bil je živi pesnik. Poleg tega je belolasi moški fanta na šolskih proslavah vedno, kadar je le bila priložnost, pobožal po glavi in rekel: *Poznal sem tvojega dedka. Bil je moj najboljši prijatelj.* In zdaj drži v rokah nekrolog, ki ga je zapisal pesnik in ki ga je babica v zadnjih dneh svojega življenja imela ves čas pod blazino. Bral je: ... *bil je izjemen prijatelj... čudovit človek... pokončen borec ... borec za resnico... ljubeč mož, odličen oče...* Same krasne besede, ki so babico, kadar ji je bilo najteže, ohranjale pri življenju še dve dolgi desetletji po dedovi smrti. Ni imel časa, da bi članek natančno prebral, pa tudi, če je čisto iskren, zanimalo ga ni, sit je bil nenehno prisotne družinske boleče preteklosti, mudilo se mu je stran, drugje ga je čakalo novo življenje, mlada punca, mehka koža, vonj po prihodnosti. To ga je čakalo v drugem mestu. Pravkar sta se spoznala in hotela je z njim, pa je rekel, da ne, da ne mara, da mora mami pomagati pospraviti reči *umrle starke*. Tako je rekel, *umrle starke*, kot da bi bila babica *tuja starka*, pa še umrla za povrh. Stisnilo ga je pri srcu. Kot da je naredil nekaj grdega.

In tudi je. Slabo je govoril o babici, ki jo je imel najraje, ki ga je imela najraje. Zakaj? Iz zadrege pred priznanjem, da imaš nekoga zelo močno rad, ga raje izdaš, zatajiš kot tujca. Ni hotel biti sentimentalen, ni hotel, da bi mlada punca, temna in dišeča, mislila, da je patetičen, da ne zmore sam v življenju, sam in čvrst kot bojevnik, kot pravi moški. Pa tudi stanovanje, v katerem je preživel mladost, je dišalo po preteklosti, imelo je poseben vonj po postanem zraku, prahu, starih oblekah, po nekem drugem in drugačnem času, ki se je ustavil, ko je umrl ded, in se ni več premaknil naprej. Punca pa je dišala po mehki vodi poljubov, po židkem spolu, po brstečem popju mladih dlačic ... Zato je ni hotel s sabo. *Tu me počakaj. V postelji. Se vrnem pozno popoldne.*

Vstal je s postelje. V roki je še vedno držal rumenkast, po robovih že rahlo načet časopisni list. Babica je umrla, njene obleke bodo zdaj romale na Rdeči križ, njene drobne reči v smeti, tudi ta nekrolog je stvar preteklosti, mogoče bi bil čas, da vse skupaj odloži spodaj na dvorišču pri kontejnerjih za smeti, je pomislil. Spravil je časopisni članek nazaj v mapo in to položil na vrh časopisnih izrezkov, razglednic, starih dokumentov, in škatlo zaprl. Nesel jo je na hodnik in jo položil tik ob vrata. *Kaj je to?* ga je vprašala mama, ki je pospravljala babičine obleke. *Za na podstrešje*, je rekel. *Moram na avtobus. Nimam več časa*, je še rekel, objel mamo, jo na hitro poljubil na lica, bila so slana, in odhitel temni in dišeči punc v naročje.

Dolga leta ni več pomislil na babičina pisma, na dopisnice. Tudi na časopisni članek, ki je stari gospe toliko pomenil, je počasi pozabljal. Kadar je beseda nanesla na povojno preteklost, in v njegovi deželi so o povojnem času govorili kar naprej, je vedno skomignil in rekel, da je preteklost stvar preteklosti, da so vojne naših dedov njihova stvar in da ga tisti čas zanima zgolj kot zgodba iz zgodovine, da do vseh tistih dogodkov, taborišč, zaporov, izdajstva in maščevanja ne čuti nobene osebne prizadetosti, ne glede na to, da je najbrž tudi njegova družina pretrpela marsikatero krivico. Kadar je tako modroval, večinoma v kaki družbi, ko so komentirali politične zdrahe, se je seveda spomnil na tisti davni časopisni članek, spomnil se je na babico, na deda, ki ga ni poznal in ki je zaradi trme in svojega prepričanja za kazen tolkel kamenje v taborišču na Golem otoku. In potem je na vse skupaj spet lepo pozabil. Ni mu bilo do tega, da bi se ukvarjal s preteklostjo. Preteklost se mu je zdela pomembna le kot spomin. Popravljati napake in krivice iz preteklosti, vleči prtljago iz nekega drugega obdobja v sedanjega, prati umazano perilo generacij, ki jih ni več, vse to se mu je vedno zdelo velika izguba časa in prihodnosti. Mogoče se je včasih zaradi takšnega stališča, v primerjavami z drugimi,

počutil malce ignorantskega, ravnodušnega, mogoče, kot mu je nekoč očital znanec, čustveno hladnega, ampak prepričan je bil, da mora preteklost ostati v preteklosti.

Potem je srečal Ano.

Še prej se je razšel s črno in gladko, dišečo punco, ki ga je kar naprej čakala v postelji, potem pa pobegnila s fantom, ki je imel svoj avto. Skočila je iz postelje naravnost v avto in z lastnikom starega forda odpotovala v Nemčijo. Nikoli več je ni videl. Razšel se je tudi z Melito. In po desetih letih z Jasno. In po dveh letih s Svetlano. Potem je spoznal Ano.

Od trenutka, ko je spraval babičine reči v škatlo z rdečim napisom Kraš ob strani, je minilo krepkih dvajset let. Kot bi življenje teklo po krožnicah dveh desetletij. V prvih dvajsetih letih dorastemo, v drugih smo na vrhu, se poročamo, ločujemo, vzgajamo otroke, v tretjem krogu počasi drsimo ... In nekatere reči se pojavljajo in ponavljajo v vseh krogih. Znova in znova. V prvem krogu odložimo škatlo preteklosti, v drugem se nanjo spomnimo, v tretjem jo spet odpremo ...

Z Ano sta se spoznala na otvoritvi slikarske razstave njegovega prijatelja, ki pa je bil tudi njen prijatelj. Po otvoritvenem govoru, v katerem so nizko nad glavami letele visokoletne besede o umetnosti, *ki s svojimi eksistencialnimi raztrganinami polni vrzel avantgardizma, ki je z zamahom nekontrolirane uporabe barvne lestvice poskušal zadušiti realizem* ... In tako naprej in tako naprej. Približal se ji je po naključju. Tako je sprva mislil. V resnici pa ga je vleklo k njej, kot da jo od nekod pozna. Čeprav je najprej videl samo njen tilnik, gladke temne lase, ki so v tankem čopu padale po sredini slokega vratu, ki ga je spominjal na precej obrabljeno podobo labodjega vratu, in se potem mehko poleggle med lopaticama. Ko je stopil še bliže, jo je lahko videl od strani. Njen profil. Visoko čelo in droben nos, pa jasno črto ustnic in seveda spet vrat, ki se je elegantno razširil v dekolte. Poleg tega je dišala. Ne po parfumu. Po koži. In še po nečem zelo domačem. Kot bi srečal davno pozabljeno, davno izgubljeno ljubezen.

Zdravo, ji je rekel, ko je začutila njegov pogled in se obrnila k njemu. Pogledal jo je naravnost v temno rjave oči in zdelo se mu je, da jo resnično od nekod pozna.

O! je vzkliknila, kot da je srečala znanca.

Lepo, je rekel.

Kaj? je vprašala.

Slike, in je pomignil proti stenam, kjer so visela velika in zelo barvasta platna.

Ne razumem jih, je rekla, *imam raje, če je na slikah* ... Potem se je zamislila, spodnjo ustnico je čisto malo potegnila čez zgornjo in priprla oči,

kot da zelo močno brska po svojih mislih ... *kaj vem, rajši imam, če so na sliki ljudje ali pa živali, nekaj, kar prepoznam.* In ga je spet pogledala.

Se ti ne zdi, je nadaljeval, da je na teh slikah mnogo več... Videl je, kako mu je pozorno prisluhnila, medtem ko je govornik končeval svoj napihnjeni govor. *Na teh slikah so emocije, strastna čustva, je rekel, sporočena skozi barve in naključne oblike...*

Ljudje so zaploskali. Vendar ne njemu, pač pa govorniku in slikarju, ki se je že precej vinjen primajal pred ljudi in se malomarno priklonil, kot da mu ni do ničesar.

Se pozna? Tako znan se mi zdiš, ga je vprašala v trenutku, ko je tudi on hotel vprašati: Se pozna? Tako znana se mi zdiš.

Zasmejal se je. Tudi jaz sem te hotel vprašati prav to.

Potem sta oba odšla k slikarju. On je prijatelju stisnil roko, ona mu je padla v objem. Bil je presenečen ... *Se poznata?* ju je vprašal. Slikar je prikimal: *Kako se ne bi! Ana je iz najinega kraja.* Zdaj je bila tudi ona presenečena: *Mogoče se mi pa od tam zdiš tako znan,* je rekla.

Njen obraz se mu je resnično zdel domač. Ko se je tisti večer pogovarjal z njo, je imel občutek, da se pogovarja z znancem, prijateljem, ki ga ni videl komaj kak teden, s tolikšno lahkoto in popolnoma brez zadreg je stekel pogovor med njima. Pospremil jo je do doma. Izvedel, da se je pravkar ločila, da nima otrok, da ima rada rdečo barvo, da pa ji je tudi vijoličasta zelo po godu, da je v njenem skupnem rojstnem mestu hodila na Drugo gimnazijo in da se zato nista srečala, da se je preselila v glavno mesto takrat, ko je šla študirat, in da se zelo redko vrača, da veliko bere, predvsem ljubezenske romane, ljubezen do knjig imajo v družini, saj je njen dedek bil pesnik ...

Vse mu je postalo jasno. V trenutku se je spomnil. Spomin je zaživel tako živo, kot da bi se vse zgodilo včeraj. Spomnil se je na babico. Peljala ga je v mestni park. Imel je kakih osem let. Babica ga je vedno peljala na klop, ki je stala med brezami, tik ob obronku gozda. Klopca je stala daleč od igral, kjer so se igrali drugi otroci. Sedla je na klop in vsakič, ko sta bila tam, je položila dlan na les poleg sebe in nekaj časa spoštljivo molčala. Na tej klopi, ni nikoli pozabila povedati, sta z dedkom posedala vsak popoldan, ko se je ves bolehen vrnil iz taborišča na Golem otoku. In tako sta nekega dne, preden sta zavila na potko, ki je peljala do klopce, z babico srečala pesnika z vnukinjo. Zelo natančno se je spominjal tega srečanja. Pesnik je bil visok, v sivi obleki z metuljčkom, zelo je bil eleganten in, tega se je še posebej dobro spominjal, babici je poljubil roko. Sklonil se je in ji pritisnil ustnice na roko in se tam kar nekaj časa zadržal. Nikoli še ni videl, da bi nekdo ženski poljubil roko. Zdelo se mu je smešno in tudi

pesnikovi vnukinji, ki se je muzala ob njem, se je zdelo smešno. Potem sta se babica in pesnik začela pogovarjati. On in pesnikova vnučka, ki mu je kar takoj povedala, da je Ana, pa sta začela tekati po vijugastih belih potkah. Imela je krilce z nekakšnimi vzorčki, ki so spominjali na kiki bombone, kar ji je takrat tudi povedal, pa ji ni bilo všeč.

V resnici se zdaj, čeprav je od takrat minilo štirideset let, ni dosti spremenila, je pomislil, ko se je vračal proti domu. Točno je vedel, kaj je bilo tisto, kar ga je na otvoritvi razstave spomnilo na osemletno dekletce izpred desetletij. Visoko in belo čelo in jasno izrezane ustnice. Pa lasje. Tudi takrat je imela čop. Pa vrat. Labodje slok in bel vrat. In vonj. Ja, bila je ona. Tista, za katero je tekal po vijugastih, z belim peskom posutih potkah in je ni mogel ne dohiteti ne ujeti. Spomnil se je tudi, da sta se pesnik in babica dolgo pogovarjala. Babica je jokala. Govorila sta o dedku. Ko sta se z Ano naveličala tekanja in sta se vrnila k njima, je slišal babico: *Kakšna sreča, da je imel takšnega prijatelja, kot ste vi*. In pesnik je babico spet prijel za roko in rekel: *Moj najboljši prijatelj je bil. Več kot prijatelj. Bil mi je brat. Pretresen sem bil, ker so tako grdo ravnali z njim in ker je po krivici toliko pretrpel*. Petem je pesnik spet poljubil babičino roko. Ana je zavila z očmi. In tudi njemu je bilo nerodno. Pesnik je privzdignil klobuk, se rahlo priklonil, prijel vnukinjo za roko in odšla sta globlje v park, skozi drevored stoletnih kostanjev, ki so bili videti kot ogromni velikani. Babica mu je tisti večer spet brala iz časopisnega članka. Jokala je. Preden je prebrala do konca, je zaspal.

Iz zdaj, po tolikih letih, se je zaljubil v Ano. Ona pa ne v njega. Bil ji je všeč, ampak *zaljubiti se pa ne more*, mu je rekla direktno, malce oholo, brez dlake na jeziku. V tem se ni spremenila. Tudi ko sta bila otroka in sta se lovila med klopami in rožnimi grmi v parku, je bila takšna. Dvignila je nos, s spodnjo ustnico je za hip pokrila zgornjo, stisnila oči in rekla: *Nočem se več igrati s tabo*. In stekla do dedka, ki se je pogovarjal z babico. Morda je bila zdaj, ko sta oba imela krepko čez štirideset let, malce bolj obzirna, ne več tako zelo direktna. Odraslost nas nauči, da ne smemo biti vedno brezglavo iskreni. To pa je tudi edina razlika med mladostjo in odraslostjo. Še vedno smo isti, oholi, neprijazni, naduti, prevzetni, samo tega ne pokažemo več tako direktno. Odraslost je skrivaštvo.

Kljub temu je hodil za Ano. Jo klical. Upal. Vabil jo je na kosila. Šla je z njim. Obujala spomine na rojstno mesto. Vedno se je sklonil čez mizo in jo prijel za roke. In vedno jih je umaknila. Včasih je kaj rekla, včasih se je samo ironično nasmehnila, včasih pa je pihnila z ustnicami in zavila z očmi. Nekajkrat jo je poljubil. Zelo nerodno. Enkrat sta se udarila z glavama. Bila je smešna situacija, podobna prizorom iz nemih filmov. Hotel

jo je poljubiti na lice, ko je bila obrnjena stran, ona je začutila njegovo bližino in se sunkovito obrnila ravno, ko se ji je približal. Z brado ga je treščila v nos. Tekla mu je kri. *Vidiš*, je rekla, *to je kaznen, ker se nekaj siliš...* Od takrat se ni več silil. Bil je užaljen, vendar še vedno zaljubljen. Ona pa je naslednjič, ko jo je spet povabil v kavarno, povsem mirno rekla: *Sprijazni se, nisi moj tip. Nisem zaljubljena in nikoli ne bom. Lahko se sicer dobivava na neobveznem klepetanju, na kaj več pa ne računaj.* Še bolj je bil užaljen, vendar je ni nehal klicati. Na tistem je upal, da si bo premislila. In tako sta še naprej hodila na čaje in vročo čokolado. Ni se več sklanjal k njej, ni je več tako zelo zaljubljeno gledal, trpel je v sebi, zato pa so bili njuni pogovori veliko bolj sproščeni. Zdaj ga je tudi ona spraševala. Zanimalo jo je, kaj se je zgodilo z babico. Povedal je, da je umrla pred dvajsetimi leti in da so izpraznili njeno stanovanje in da se je on takrat, imel jih je nekaj čez dvajset, dokončno izselil iz rojstnega mesta. Povedal ji je tudi, da je vse do svoje smrti hranila nekrolog, ki ga je v lokalnem časopisu objavil njen ded pesnik. Ona pa mu je povedala, da je dedek France umrl pred nekaj leti, da je bil zelo star, vendar do konca pri močeh. Za vsak rojstni dan so ga prihajali obiskovat osnovnošolci in mu peli njegove uglasbene pesmice za otroke. Dobil je tudi vsa mogoča krajevna priznanja in vabili so ga na prireditve. Tudi ob osamosvojitvi so ga vlačili po svečanih zborovanjih. Ko je umrl, je župan sklical žalno sejo mestnega sveta in na pogrebu je bilo, kot se za pesnika in pokončnega moža spodobi, nekaj sto pogrebcev. Celo iz glavnega mesta so prišli. Ko je Ana vse to pripovedovala, je žarela. Ponosna je bila na svojega dedka pesnika. Rekla je: *Bil je velik mož. Ponosen in pošten. Če bi danes imeli več takšnih, bi bilo vse drugače. Naučil me je, da je treba biti v življenju iskren in odkritosrčen. Zelo sem mu hvaležna.* In ko je to rekla, so se ji orosile oči. Zastrmela se je nekam daleč daleč in njemu je bilo žal, ker tudi sam ni imel takšnega deda. Svojega deda, na katerega bi lahko bil ponosen, tako so rekli vsi, ki so ga poznali, ni poznal. Ani je zato kar malo zavidal. Pogoltnil je slino in še bolj mu je bila všeč. Kot nekakšna idealna podoba ženske, ki ima vse in še več. Zanimalo ga je, ali se je njen dedek kdaj spomnil na njegovo babico in na dedka, svojega najboljšega prijatelja. Spet je s spodnjo ustnico za hip pokrila zgornjo, se srepo zazrla v daljavo, kot da se poskuša spomniti, potem je odkimala. Sploh ne. Nikoli. Ne spominja se točno. Ne, prepričana je, da ne. Dedek je imel kar nekaj prijateljev in vseh se spominja. Tudi tistih, ki jih ni nikoli videla, saj so pomrli pred njenim spominom, vendar je njen dedek pesnik do konca hranil spomine nanje in govoril o njih. Potem je še rekla: *Moti me samo to, da se danes nihče več ne zanima za njegovo literaturo. V čitankah ni*

več njegovih pesmi, nobene knjige niso več natisnili. Tudi v antologijah ga ni več. Zadnjič sem prebrala neki članek, kjer ga avtor sicer omenja, vendar kot slabega pesnika, kot nepomembnega pesnika nekega obdobja. To se mi zdi krivično.

Še velikokrat jo je klical. Še velikokrat sta šla na kosilo. Nekajkrat ga je še povabila k sebi na čaj, in ko jo je spet poskušal poljubiti, se mu je izmaknila, pravzaprav ga je grobo odrinila. *Ne morem*, je rekla, *zdelo bi se mi, kot da spim z bratom*, in se je ironično nasmehnila. On pa se je prav zaradi nenehnih zavrnitev še bolj zanimal zanj. In seveda tudi za njenega deda, ki ga je vse bolj čutil kot nekakšnega sorodnika, kot človeka, ki ga je babica spoštovala in je bil najboljši družinski prijatelj. Kadar sta šla z Ano skupaj na čaj, na kosilo ni več hotela, jo je kar naprej spraševal o njenem dedku Francetu in ona mu je pripovedovala svoje spomine. Kako je bila ponosna nanj, kako so v šoli recitirali njegove pesmice in kako so ji sošolke zavidale, da ima dedka, katerega pesmi berejo v berilu, in kako se ji je zdelo fino, ko jo je včasih čakal pred šolo ... O njenih domačih, mami, očetu, dedku ... so ga zanimale mnoge reči. Kot da bi hotel z vedenjem o njeni družini zapolniti praznino vedenja o svoji. Takrat se je prvič v življenju zavedel, da pravzaprav ničesar ne ve o svoji babici, o dedu še manj, ne ve ne, od kod točno izvira rod, ne kako so živeli, kje so živeli, kaj so počeli, kako so preživeli vojno, pomembne dogodke sveta ... Čutil se je, kako drugi, predvsem Ana, veliko vedo o svojih koreninah, kako so povezani med sabo, kako se imajo radi. Njihova družina pa je bila, kolikor se spominja svojih mladostnih občutij, prestrašena. Ja, *prestrašena*, to je prava beseda. Babica se je kar naprej nečesa bala. Bala se je besed, kadar je nanesla beseda na politiko, je začela šepetati in se prestrašeno ozirati okoli, če so na televiziji v poročilih videli kakega takratnega politika, dedovega tovariša iz predvojnega in vojnega obdobja, je stisnila ustnice in se začela tresti. Ko je bila starejša, je bila še bolj prestrašena, tako da ji niso več pustili gledati televizije. Kadar je bil na sporedu dnevnik, so televizor ugasnili ali pa sedli k večerji. Vedela je, da to počnejo zaradi njenega strahu pred obrazi političnih veljakov, ki jih je osebno poznala, saj so se med vojno skrivali pri njej doma, na celonočnih konspirativnih sestankih jim je kuhala kavo, oni pa so po vojni njenega moža izbrisali iz političnega življenja in so bili krivi za njegovo prezgodnjo smrt; odleglo ji je, ko je televizijski ekran, takrat še s črno-belo sliko, vedno *oslepel* v času poročil.

O taborišču na Golem otoku so v družini govorili šepetaje in s sramom, kot da je bilo dedovo bivanje na otoku kazen za hud zločin, ki ga je zagrešil, in ne sramota tistih, ki so si v svoji oblastni nadutosti privoščili

takšno kaznovanje političnih nasprotnikov. Vedno bolj mu je bilo jasno, da je nad njegovo družino visel črn madež nekakšne krivde brez krivde, da so bili kot družina še vedno označeni ali so se vsaj tako počutili. In zato je kot otrok tako čutil tudi on. Nenadoma se je pojavila prisposodba: njegova mladost je bila, kot bi za kazen ves čas stal v kotu. V posmeh vsem. Občutek krivde in kaznovanja. In pri tem je bilo popolnoma vseeno, ali si si kazen zares zaslužil ali pa stojiš v oslovskem kotu po krivici. To je bilo tisto, kar ga je odvrčalo od tega, da bi se bolj zanimal za svojo družino. Vsi so stali v kotu družbe. Babica, mama, tete, strici ... Označeni. Ožigosani. Pri tem sploh ni bilo pomembno, kaj je res. Zato je hotel čim prej pobegniti, stran od domačih, proč, v drugo mesto, drugam ... ne da bi se točno zavedal, kaj ga v to žene ... In prav zato se ni nikoli brigal za preteklost svoje rodbine.

Pač pa se je vedno bolj zanimal za Ano. Vsak dan jo je klical. Po navadi sploh ni odgovarjala na njegove klice. In ko sta se včasih vseeno dobila, kadar je iz usmiljenja, kar mu je dala tudi vedeti, prišla na zmenek, se ji je vedno zelo mudilo. Nekega dne, ko ji je povedal, da si je v knjižnici izposodil vse knjige njenega deda in da je pri tem imel celo težave, knjige so bile v skladišču, saj njegove poezije že leta nihče ni več bral, in ko je nazadnje izpod suknjiča potegnil kuverto in v njej kopijo fotografije pesnika, ga je osorno prekinila in rekla: *Zakaj se tako zanimaš zanj? To ni tvoj ded. To je moj dedek. Poišči si svojega...* Vstala je od mize. Ni točno razumel, kaj je s tem mislila. Zaradi načina, kako je rekla: *Poišči si svojega!* se mu je zdelo, da mu je hotela povedati še nekaj drugega ... Vstal je in jo prijel za roko. Strgala mu jo je iz prijema in ga pogledala naravnost v oči. S spodnjo ustnico je za hip šla čez zgornjo, tanko je priprla oči in siknila: *Ne kliči me več. Spoznala sem nekoga. Ni mu všeč, da se srečujeva.* Odprl je usta in oči na široko. Bil je presenečen in tega ni znal niti ni hotel skriti. *Ne glej me kot tele, ki so mu ravnokar zaklali mamo. Nimam več časa zate.* In je šla. Ko jo je naslednjič poklical, se je oglasil možki.

Potem mu je umrla mama. Ne sicer takoj, pač pa čez nekaj let. Nikogar ni imel več med živimi. In takrat se je, tudi ne takoj, po kakem letu, počutil neskončno samega. Brez korenin. Kot tisti grm, ki ga veter premetava po puščavi in si tako s svojimi dolgimi viticami tu in tam, kamor ga pač razpiha usoda, nasrka dovolj vlage za svoje skromno življenje. In nekega dne, bil je prvi dan njegove upokojitve, je sedel v avto in se odpeljal v mesto, kjer se je rodil in kjer je preživel zgodnja leta. Peljal se je mimo mestnega parka, ki je bil zdaj seveda popolnoma drugačen. Obkrožali so ga stanovanjski bloki, mnogo dreves je bilo novih in drevoreda starih

kostanjev, ki so se mu nekoč zdeli kot ogromni velikani, ni bilo več. Ni ustavil. Peljal se je naprej.

Vstopil je v hišo, v katero ni stopil že desetletja. Drugi ljudje so živeli v stanovanju njegove mladosti. Odprla mu je mlada gospodična: *Mami!* je zaklicala v notranjost. Dolgo je razlagal, zakaj je prišel. Čudno so ga gledali, potem so ga le spustili na podstrešje. *Najbrž ni ničesar več ...* se je opravičeval. *Spomnim se, da je moja pokojna mama pred desetimi leti rekla, da je spravila na podstrešje ...* Srce mu je začelo silovito razbijati, ko je v kotu, pokrito s sivim prahom in posušenimi golobjimi iztrebki, zagledal kartonsko škatlo z nekoč rdečim, zdaj sivkasto rdečkastim napisom Kraš ob strani. Ko jo je odprl, je rumeni list časopisne strani ležal čisto na vrhu, spravljen v plastični mapi. Kot da bi desetletja čakal nanj. Kajti prav on je bil tisti, ki ga je pred desetletji, ko je umrla babica in je pospravljaj njene reči, spravil sem. Nekatere reči nas potrpežljivo čakajo, nekateri dogodki se enostavno morajo zgoditi, pa čeprav nekje daleč v nepredvidljivi prihodnosti. Nekakšna neizbežnost preži na naša življenja. Nekatere zgodbe, nekatera neodgovorjena vprašanja nas spremljajo skozi desetletja, dokler znova ne naletimo nanje in jih izpolnimo. Tako je bilo tudi s časopisno stranjo, ki jo je zdaj spet našel.

V avtomobilu je zaprašeno kartonsko škatlo položil na sedež poleg sebe in jo med vožnjo domov vsake toliko časa sentimentalno potrepal. Doma jo je odprl in po desetletjih iz plastične mape spet potegnil rumenkasti list časopisa, pesnikov panegirik prijatelju. Tisto noč ga je tudi on položil pod blazino.

Takrat je prvič natančno, od besede do besede, prebral članek. Večkrat. Iz pesnikove pripovedi, ki je bila gladko tekoča, je poskušal razbrati podobo svojega deda. Njegov značaj. Vedel je, da je takšno pisanje namenjeno zgolj osvetlitvi najboljših človeških lastnosti. To se ob takih priložnostih tudi spodobi. Tako je prav. Pa vendar se tudi iz takšnega zapisa, ki je vseskozi in z vsako besedo namenjen dobremu spominu, lahko začuti iskrena misel. In zapisane misli pesnika, kot spomin na pokojnega prijatelja, so delovale kot resno doživete in resnične. Nobenega leporečenja, samo v podobe spremenjeni spomin na človeka, ki je odšel na drugo stran. Očitno je pesnik France, Anin dedek, lokalni poet, ljubljene bralnih značk in osnovnošolskih učiteljic, iskreno ljubil svojega tovariša in je v poslednjem zapisu podal resnično doživet zapis o človeku, ki je bil blag, dober, tudi pravičen in strog učitelj, trmast borec, ki je prav zaradi *svoje pokončne drže preveč pretrpel. Večna slava njegovemu spominu!* je še pisalo na koncu. Na tem mestu so vnuku, ki je bil zdaj že tudi sam dedek, privrele solze.

V zgodnji jeseni svojega življenja je začutil strašno željo, da bi vedel več o svojih koreninah. Žal mu je bilo, da je zamudil, da ni spraševal takrat, ko je bilo to še mogoče, ko je bila živa babica, ko je bila živa mama... *Vendar*, si je rekel, ko si je obrisal sentimentalne solze samopomilovanja, *nič ni zamujeno*. In naslednji dan je potrkal na vrata arhiva.

Hočem izvedeti vse o svojem dedu, je rekel, ko je stopil v pisarno. *Žal vam lahko ponudimo samo tisto, kar imamo*, mu je z rahlim posmehom rekel visok in suhčen možakar nedoločljivih let. *Kar je v arhivu, pa nika-kor ni vse, kar človek pusti za sabo v življenju*, je še ironično pomodroval. Bil je točno takšen, kot da bi ga že gensko določili za varuha arhivskih skrivnosti. Bil je točno takšen, kot da bi pobegnil iz literarnih del J. Kafke. *Ampak, vidim, da ne bo problema*, je zadovoljno dvignil pogled iznad računalnika. *Za vašega deda se je zanimala policija. Tudi tajna. Aha!* je z zadovoljstvom prikimal, *zelo veliko enot imamo pod tem imenom in priimkom. Kje boste začeli?*

Vprašanje ga je za trenutek zmedlo. Potem pa je skomignil. *Na začetku. Ja, začel bi na začetku*, je prepričano še enkrat prikimal. Suhčen možakar, smrdelo mu je iz ust in to že na meter daleč, pa se je samo nasmehnil: *Ni začetka. Pravzaprav je vse začetek. Začetek je tam, kjer se začne brskanje. Veste kaj, prinesel vam bom tiste enote, ki so najbolj zanimive. Se pravi, policijske zapisnike, poročila iz zapor in tako dalje. Obljubljam, zelo bo zanimivo*, se je nasmehnil in odhitel.

Šest škatel. Ko je odprl prvo, je naletel na življenjepise, ki jih je pisal ded v zaporu. Tisoč in več strani popisanih z drobno in lično pisavo. Lepopis, kakršnega so učili v šolah. Vse popisano. Od začetka... *Rojstvo... mama... oče... družinsko deblo... prvi spomini... Prva vojna... srečanja, prijatelji, znanci... Žena, takrat še dekletce, skupni izlet, poroka, nosečnost, politika... Opisi (zelo lepi) ljubezni, izleti, dogodki, prvi maj v Kraljevini, prvi politični govori...* In tako vse do aretacije, zapora. Po spominu zapisani pogovori s sodelavci, prijatelji, naključnimi znanci, trafikanti, dimnikarji, prodajalkami v mlekarni v hiši, kjer je stanoval zadnja leta. Vse. Vse. Vse.

Ko je zaprl precej debelo prvo mapo, z življenjepisom, ki ga je pisal ded, je odprl drugo. Spet življenjepis. Vse od začetka. Na roko napisano. Nekatere strani dopolnjene, nekatere popravljene, nekatere skoraj iste, samo še enkrat zapisane. In po drugi mapi, še ena. Še enkrat popisano življenje. Sizifovo delo. In še enkrat. In še enkrat. Posebne muke obnavljanja lastnega življenja. Zgrozil se je ob nekoristnosti takšnega spominjanja. Spominjanje kot tortura, kot kazen, kot muka. Spominjanje brez refleksije, brez komentarjev, samo podatki, podatki. Če je ded kje zašel na področje

emocij, literature, so to njegovi mučitelji takoj prečrtali z rdečo tinto, na debelo, vendar ne tako na debelo, da se kljub vsemu tu in tam ne bi izpod rdečih pack zasvetila beseda, ki je pokušala opisati čustvene podobe ... Prečrtano. *To nas ne zanima. To ni važno. Samo podatki. Kje, kdo, s kom, kdaj, koliko časa, kam...* In še enkrat in še enkrat in še enkrat.

V prvi škatli je bilo popisano življenje, kot ga je živel človek in kot ga je človek zapisal v mnogih različicah. Želel si je izvedeti več o življenju svoje družine, zdaj je našel vse natančno popisano. Popisovanje kot kazen za življenje. Zaprl je škatlo in jo potisnil čisto na rob velike arhivske mize. Tisti teden ni mogel prebrati ničesar več. Misli je, da se ne bo nikoli več vrnil v arhiv. Arhivi so muka. Tantalova muka, ko ždiš žejen sredi vode in se ne moreš odžejati, ko radovedno odkrivaš življenje in so podobe življenja samo brezno jalovih ponavljanj.

Potem je odprl drugo škatlo. Tretjo. Četrto. V njih je našel zapise z zasliševanj, ki so jih podpisali zasliševalci s tajnimi imeni. Zadnje zaslišanje je bilo zabeleženo pod številko 247. Našel pa je tudi poročilo paznika z Golega otoka, ki je pisal o dedu kot o discipliniranem zaporniku *s smislom za humor*, deda je opisal kot človeka, *na katerega se lahko zanesesh in ki ga imajo sojetniki radi in ga spoštujejo*. V enem zadnjih poročil pa je paznik, ki je bil podpisan le s številko, zapisal, da se kaznjeneec zadnje čase drži ob strani in zase ... *Ko sem ga vprašal, zakaj se ne družiš z ostalimi, zakaj je kar naprej tiho in če razmišlja spet o tistem njegovem velikem Stalinu, mi je odgovoril, da je svoj politični stav v zvezi s Stalinom že zdavnaj revidiral, da pa, tako je rekel: Zelo pogrešam svojo družino*. Paznik je še pripisal: *Mislim, da mu lahko verjamemo*. Iz zapisa ni bilo točno jasno, kaj lahko verjamemo; to, da je *revidiral svoje politično stališče v zvezi s Stalinom*, ali to, da *pogreša svojo družino*.

V mnogih škatlah so bili različni dokumenti. Tudi pisma, ki mu jih je pisala babica, pa jih ni nikoli dobil, in pisma, ki jih je pisal, pa jih babica ni nikoli dobila. Najbolj pa so bile zanimive škatle, v katerih so bili spravljene dokumenti, ki so se ukvarjali z družino, ko se je ded že vrnil z Golega otoka, na katerem je preživel dve leti in sedemindvajset dni, od tega skoraj leto in pol v samici. To so bila različna poročila postaje ljudske milice v kraju, kjer je ded s svojo družino živel po vrnitvi iz zapora. To je bilo prav tisto stanovanje, v katerem je živela babica do konca svojih dni in kjer je pred desetletji pospravljala njene reči in pod blazino našel časopisni članek. Različna policijska poročila so bila podpisana večinoma s kraticami ali s psevdonimi, z vzdevki sodelavcev, ki so še dolgo desetletje *pazili* na deda.

Ded se je moral po vrnitvi z otoka kar nekaj časa dvakrat na teden javljati na postaji ljudske milice. Tudi ti zapisniki javljanj so bili spravljani pod zaporednimi številkami. V posebni mapi je našel tudi zdravniška poročila o njegovem zdravju in obdukcijsko poročilo: rak na pljučih. In tudi natančno zabeležene doze morfija, ki jih je dobival zadnje dni življenja. Bile so tudi fotografije s pogreba. Poslikani prav vsi, ki so stali okoli groba. Skupinsko in posamično. Ob odprti jami je stal tudi dedov prijatelj, pesnik France. Na fotografiji za glavo višji od vseh žalujočih. Že takrat belolas. Z glavo, sklonjeno nad list papirja. Očitno bere prav tisti zapis, ki ga je babica prebiralala še dve desetletji, vse do svoje smrti.

Belolasi pesnik pa je v zadnji škatli, ki je namenjena obdobju dedove vrnitve iz taborišča, pa vse do njegove smrti, prisoten še v posebni mapi.

V mapi, ki je namenjena samo pesniku.

V tej mapi so pesnikova poročila oštevilčena in datirana z učiteljsko natančnostjo. ... *rekel sem mu, da sem prišel mimo po naključju. Mislim, da mi je verjel. Zelo se je spremenil. Shujšal je. Vendar je še vedno duhovit. Tudi na račun svojih izgubljenih kilogramov. Nisem mogel direktno povprašati po njegovem političnem mnenju. Takoj ko sem načel to temo, je začel šepetati.* Pod poročila se je pesnik vedno podpisal s polnim imenom.

Ko je prebiral mapo z zapisi dedovega najboljšega prijatelja, mu je postalo slabo. Šel je na arhivsko stranišče in bruhal. Mislil je, da bo izbruhal vse. Notranjost je utripala, kot da hoče telo izvreči vso notrino. Trebuh, čreva, jetra, srce ... Vse. Ko se je vrnil v čitalnico, ga je pri mizi pričakal arhivar in mu ponudil škatlo papirnatih robčkov: *Nekaterih reči vam ni treba brati. Če želite, vam lahko svetujem ...* Zavrnil ga je. Osorno. Neprijazno. Zamahnil je z roko. *Kaj vas briga!* Sam je bil presenečen nad svojo reakcijo. Suhceni arhivar nedoločljivih let, ki ga zdaj ni več spominjal na Kafkovega uradnika Josefa K., ampak na podobo grobarjev iz starih črno-belih filmov, se je samo razumevajoče nasmehnil in odšel.

Bral je: ... *Spet sem prišel na obisk. Mislim, da mi zaupa. Tudi njegova žena mi zaupa. Njuna hčerka, stara je trinajst let, je kar naprej zraven. Zaradi nje pogovor nikoli ni povsem sproščen. Prinesel sem ji bombone. Končno je z vrečko odšla v svojo sobo. Šele takrat je pogovor stekel. Šepetaje mi je začel pripovedovati o življenju v taborišču na otoku. Povedal mi je: ... Sledil je natančen zapis dedove pripovedi, ki je obsegal več strani. Podobe so bile kot težka mora, obžarjena z žgočim belim soncem, obtežene z ostrino belega kamenja in z nenehno prisotnostjo koščeno bele smrti ... Na koncu natančno popisane pripovedi, opremljene z mnogimi dobesednimi citati, ki so bili tudi označeni tako, pesnik je imel zelo dober spomin, pa je bil še pripis: *Odgovornim svetujem, da preiskovanca še**

enkrat opozorijo na dokument, ki ga je podpisal ob izpustitvi, ki ga tudi obvezuje, da o okoliščinah kot tudi o stanju internacije ne bo nikomur pripovedoval. Takšnih zapisov in pripisov je bilo veliko. Nekateri so bili posvečeni zgolj babici, ki je bila do pesnika še posebej zaupljiva.

V poznejših letih postajajo poročila vedno bolj redka. Vsakih nekaj mesecev sledi poročilo, ki pa ni več tako natančno. Pesnik poroča, da ded umira. Zraven je priložen z roko napisan govor, ki ga je pesnik napisal, ko je bil njegov prijatelj še živ, in prav ta govor je pozneje ob grobu prebral in potem objavil v lokalnem časopisu. Pod govorom je nekdo z rdečim svinčnikom pripisal: *Odobreno.* Zraven je bila nekakšna čačka, kot kadar v šoli učitelji naredijo zanko, tako imenovano *videlo*, da so videli opravljen domačo nalogo. Potem je še nekaj pesnikovih poročil o pogrebu, o ljudeh, ki so bili tam. In konec. Pika.

Vendar pa zapisi ne ponehajo popolnoma. Tudi po dedovi smrti se pojavljajo. Vsake toliko let kako poročilo, napisano v malce bolj negotovi pisavi. Pesnik in poročevalec se je postaral.

Najbolj pa ga je presenetil, in tudi na poseben način pretresel, zadnji zapis. Poročilo srečanja v parku: *Z vnukinjo sem v mestnem parku srečal vdovo ... V tem zapisu nastopi tudi on kot otrok. Poleg vdove sem videl vnuka. Bil sem presenečen, kako zelo je podoben svojemu dedu. Za zdaj samo fizično. Vnuku so dali isto ime, kar nam lahko marsikaj nakazuje ...* To je bilo zadnje porumenelo poročilo. In zadnji podpis pesnika.

Zaprli je mapo in jo spravil nazaj v arhivsko škatlo. Vse škatle je odnesel na pult in jih položil pred arhivarja. *Vam jih pripravim za ponedeljek?* Ni odgovoril. Obrnil se je in odšel. *Lep vikend želim!* je arhivar še zaklical za njim.

Po nekaj tednih je poklical Ano. Poklical je ni že nekaj let. Oglasila se mu je. Imela je lep in svetel glas. Bila je srečna.

Se lahko dobiva. Na kavi, na čaju, kar boš pač želela.

Zakaj?

Kar tako.

Kar tako? in se je zasmejala.

Ne bom ti težil. Obljubim.

Vedno si obljubil in nikoli nisi držal besede.

Ne ljubim te več, je rekel nenadoma. Ni hotel tega reči. Kar izskočilo je iz njega. *Ne ljubim te več.* To je izrekel glasneje, skoraj z rahlo jezo, kot bi se hotel maščevati. Začutila je to. Nekaj časa je bila tiho. Potem je rekla:

Poročila sem se.

Vem. Z zdravnikom.

Veš? Si se pozanimal?

Ne. Ja. Povedali so mi. Pa saj ne gre za to... Rad bi te samo videl. Zadnjič.

Zadnjič? A ni bilo pred... čakaj, da se spomnim... pred petimi, šestimi leti zadnjič?

Res, ne bom težil. Nekaj pomembnega ti bi rad povedal.

Spet je obmolčala. Kot da se odloča.

Jutri grem na trg. Lahko se dobiva za nekaj minut v kavarni. Opoldne. Hvala, je še rekel in odložil.

Vso noč ni spal. Vstajal je in prižigal luč. Iz plastične mape je jemal časopisni članek in ga kar naprej prebiral. Zjutraj je vstal zgodaj. Oblečen je sedel za mizo, gledal uro in čakal, kot čakamo v čakalnici na vlak, na letališču na letalo... malce nestrpno, pa vendar srečni, ker bomo na koncu čakanja vsemu navkljub le odpotovali. V žep plašča je vtaknil plastično mapo s člankom. Ni točno vedel, zakaj ga nese s sabo. Mogoče bo z njim lažje povedal...

Pred kavarno je prišel kar nekaj časa pred dvanajsto. Hodil je gor in dol. Sprehajal se je z rokami v žepih... V desnem žepu je bila pest stisnjena ob plastičnem ovitku s prastarim časopisom kot z dokaznim materialom izdajstva in prevare... Ni vstopil v kavarno. Ni mogel. Ni se še odločil. Na nasprotni strani ceste se je postavil v vežo in kot zločinec kupal proti kavarni.

Prišla je z vrečkami naravnost s trga. Vstopila je v kavarno in sedla ob veliko izložbeno okno. Videla je, kako je položila vrečke, iz katerih je kulkalo zeleno perje različne zelenjave, ob svoje noge, kako je naročila čaj in kako je potem nestrpno gledala okoli sebe in ga iskala. Njen sloki vrat se je povetil naprej. Utrujenost let ji je legla na ramena. Postarala se je, je pomislil. Vsi smo se postarali. Takrat v parku, ko jo je kot otrok videl prvič, je imela obleko, potiskano z vzorčki, ki so bili podobni kiki bombonom, bila je prevzetna mala mula, ponosna na svojega dedka pesnika. In on je bil prestrašen suhčen fantič, ki se je najraje držal v bližini babice... Potem sta bila najstnika in nista se poznala, potem sta bila v poznih zrelih letih, ko sta se srečala in so se njuni življenji za hip, tako se mu je zdelo, staknili in dotaknili. Zdaj ko misli, da je nihče ne opazuje, ne pazi na svoj videz, ko pije čaj, se kremži, skodelice ne drži graciozno z dvema prstoma, kot takrat, kadar sta bila skupaj, ampak s celo roko, kot da je doma. Rahlo je tudi zgrbljena, čeprav je še vedno lepa stara ženska. In on? Trebušast, osivel, plešast. Star. Vedno bolj podoben svojemu daljnemu dedu, ki ga je poznal samo s fotografij. *Zakaj bi ji povedal?* je pomislil. *Ker mislim, da mora priti resnica na dan?* si je odgovoril. Resnica? Neulovljiva in izmuzljiva žival. Resnica za koga? Resnica, do katere nimamo pravice.

Ker je to resnica nekega drugega življenja. Nekih drugih ljudi? Nekega drugega časa. *Hočem resnico ali samo maščevanje? Pritlehno, zlobno maščevanje?* se je tokrat polglasno vprašal. Potem je skomignil in spet pogledal proti kavarni. Vstala je od mize. Ne bo ga več čakala. Plačala je čaj. Videl je, da je slabe volje. Pobralla je vrečke in odšla. Iz veže je stopil na ulico. Gledal je za njo. *Komu se želim maščevati? Njenemu dedu za izdajstvo ali njej, ker se ni odločila zame? Ker ni hotela spati z mano? Ker je raje vzela nekega zdravnika njunih let, z jahto, hišo na morju ... Dedovo nesrečo in izdajstvo njenega dedka pesnika bi samo izkoristil za svoje osebno, malo in pritlehno maščevanje. Ded bi bil tako dvakrat izdan. Izdajstvo preteklosti bi se zgodilo vnovič.*

Življenje je minilo. Kot minejo življenja. Edini smisel življenja je, da mine. To je njegovo bistvo. Sporočilo življenja je minljivost. Kaj pa druge reči: Sreča? Morda je kljub vsemu bila v tej davni, trpljenja polni zgodbi skrita tudi sreča? Sreča, ki je v tem, da babica ni poznala resnice in da vnukinja ne pozna resnice. *Kaj pa zadoščenje? Kaj pa kazen?* je rekel na glas in mlad par, ki mu je v tistem trenutku prišel naproti, ga je začudeno pogledal. *Za zadoščenje poskrbi življenje samo. Za pravično kazen.* Izdajstvo je zastrupilo dušo. Izdajalec ne more biti dober pesnik. Pozaba pesnikove poezije je kazen za njegovo izdajstvo.

Šel je proti domu. Iz žepa je potegnil zdelan in skoraj ne več prozoren plastičen ovitek, iz njega vzel rumenkasto časopisno stran, jo zmečkal in jo vrget v koš za smeti. Plastično mapo pa je spravil nazaj v žep. *Morda mi bo še kdaj prišla prav,* je rekel.